

ภาษา: สิทธิ และพลังเพื่อการพัฒนา

Language: Right and Power for Development

โสภณา ศรีจำปา

บทคัดย่อ

‘ภาษา’ เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการสื่อสาร เป็นเครื่องมือแห่งการเรียนรู้ ถ่ายทอดภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของมนุษย์ เป็นสัญญาณที่แสดงอัตลักษณ์ของผู้พูด และยังแสดงถึงความเป็นชาติด้วย ซึ่งเห็นได้จากหลายประเทศในเอเชียหลังยุคอาณานิคม ‘ภาษา’ เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายอยู่ในภูมิภาคเอเชียและทั่วโลก ‘ภาษา’ จัดว่าเป็นอำนาจแบบอ่อน (soft power) ตามแนวคิดของโจเซฟ ไนย์ หลายประเทศใช้เป็นอำนาจในการเผยแพร่อิทธิพลของตนสู่ประเทศอื่น นอกจากนี้ หากรัฐจัดการไม่ดี อำนาจแบบอ่อนนี้จะสามารถครอบงำภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ให้สูญหายไปได้นอกจากนี้ ผู้ส่งสารอาจใช้ ‘ภาษา’ เป็นเครื่องมือทั้งในด้านบวกและด้านลบต่อผู้รับสารได้เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสาร ซึ่งอาจก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีหรือไม่เข้าใจกันระหว่างผู้รับสารก็ได้ ดังนั้นถ้า ‘ภาษา’ ได้รับการส่งเสริม ยกย่อง อนุรักษ์ และพัฒนาอย่างเท่าเทียมตามสิทธิทางภาษาที่เจ้าของภาษาพึงได้รับตามปฏิญญาสากลของยูเนสโก แล้วย่อมก่อให้เกิดความภาคภูมิใจ และพลังเชิงบวกต่อสังคม ในทางกลับกันหาก ‘ภาษา’ ของกลุ่มชาติพันธุ์ไม่ได้รับการจัดการอย่างเหมาะสมแล้ว อาจก่อให้เกิดการเรียกร้องสิทธิและความชอบธรรมทางด้านภาษาและวัฒนธรรมของตนซึ่งอาจนำไปสู่ความรุนแรงได้ ด้วยความสำคัญของ ‘ภาษา’ ดังกล่าวจึงนำไปสู่การการจัดทำนโยบายภาษาหรือการวางแผนภาษาในหลายประเทศเพื่อก่อให้เกิดความชอบธรรม อันจะนำไปสู่สังคมสุขภาวะและความมั่นคงของประเทศต่อไป

คำสำคัญ: ภาษา สิทธิทางภาษา พลังทางภาษา การพัฒนา

Abstract

‘Language’ is a tool for communication, learning, and transferring local wisdom and culture. It is a sign identifying the identity of speakers and nations which can be observed in the way many countries in Asia promote language following colonization. Language is a part of culture which varies in Asia and around the world. According to Joseph Nye, language is a form of soft power which is used by many countries as a form of influence over others. If the government does not manage it properly, this soft power can dominate the languages of other ethnic groups and cause language endangerment or loss. Moreover, language can serve as a positive or negative tool for the sender to receiver to create better understanding or misunderstanding. Therefore, if language is promoted, respected, maintained and developed as a fundamental human right, it will lead to pride and positive power on the part of users in society. On the other hand, if the languages of ethnic groups are not well managed, it may lead to frustration and recrimination which may ultimately be expressed in

violence. Many countries recognize the importance of language, and devise policies and plans to ensure that cultural and language rights are respected and thereby maintaining social well-being and security.

Keywords: language, language rights/linguistic rights, power of language, development

1. บทนำ

ภาษาเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่เป็นมรดกสืบทอดต่อกันมา มีการถ่ายทอด เปลี่ยนแปลง อนุรักษ์ และพัฒนาไปตามยุคสมัย ภาษาใช้เป็นเครื่องมือเพื่อสื่อสารความคิด ความรู้ ภูมิปัญญาต่างๆ จากรุ่นสู่รุ่น และจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร ดังนั้น จึงต้องมีการรักษาและเรียนรู้ภาษาเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการทำ ความเข้าใจ เข้าถึงชุมชนทรัพยากรทางปัญญาของแต่ละสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ภาษายังเป็นสิ่งที่บ่งบอกความเป็นตัวตน หรืออัตลักษณ์ของชนกลุ่มนั้น ๆ ในสังคมตามสิทธิขั้นพื้นฐานของความ เป็นมนุษย์ที่พึงมี พึงได้ แต่ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทุกวันนี้ กลุ่มชาติพันธุ์ที่มีจำนวนไม่มากกลับถูกรีดถอน สิทธิด้วยอำนาจแบบอ่อนของภาษาของชนกลุ่มใหญ่ครอบงำทั้งจากนโยบายอำนาจรัฐที่บังคับใช้กฎหมาย หรือจากการไม่ให้ความสำคัญกับภาษาของคนเล็กคนน้อยในสังคม ซึ่งมีกรณีที่อำนาจแบบอ่อนสามารถ ครอบงำชนกลุ่มเล็กกลุ่มน้อยได้อย่างแนบเนียนโดยไม่มีข้อขัดแย้งมากนัก แต่ก็มีหลายกรณีศึกษาที่ ก่อให้เกิดความขัดแย้งจนนำไปสู่การใช้ความรุนแรงกันเพื่อทวงสิทธิทางภาษาคืนมา บทความนี้มี วัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษา สิทธิทางภาษา และพลังเพื่อการพัฒนา โดยประยุกต์แนวคิดเรื่องอำนาจแบบนุ่ม (soft power) ของโจเซฟ ไนย์ (2004) และสิทธิทางภาษา (linguistic rights) ที่ประกาศโดยยูเนสโกที่บา เซโลนา ประเทศสเปนในปี ค.ศ. 1996 มาประกอบการอธิบาย

"... ภาษา หมายถึงระบบของสัญลักษณ์ในเชิงคำพูดหรือเชิงการเขียน อันเป็นแก่นสารที่กำหนดขึ้นเอง โดยสมาชิกทางสังคมให้ความร่วมมือ และเป็นเครื่องมือในการสื่อสารระหว่างมนุษย์ ให้สามารถกำหนดรู้ ความประสงค์ของกันและกันได้..." (วิโรจน์ อรุณมานะกุล, 2558)

2. พลังภาษาแม่

ภาษาแม่ (mother tongue) คือ ภาษาแรกที่เด็กเรียนรู้ และพูดในสิ่งแวดล้อมของตนได้ดีที่สุด ภาษาแม่เป็นช่องทางที่คนใช้สื่อสารความคิดเกี่ยวกับตนเองและสิ่งแวดล้อมรอบตัว นอกจากนี้ยังเชื่อมโยงไป ยังภูมิปัญญาของบรรพบุรุษและเป็นภาษาของชุมชนที่เด็กคนนั้นเกิด ทว่าโลกให้การยอมรับว่าภาษาแม่เป็น เครื่องมือสำคัญของเด็กที่จะเข้าใจ และเข้าถึงการศึกษาถ้ามีการใช้ในโรงเรียน โดยเฉพาะในช่วงแรก ระหว่าง 3-6 ปี ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสำหรับการถ่ายทอดความรู้ คุณค่า และกระบวนการขัดเกลาทาง

สังคม ภาษาแม่ยังช่วยให้เด็กเกิดความเข้าใจในเนื้อหา และกล้าแสดงออกอย่างคล่องแคล่ว ยิ่งถ้าเด็กได้เรียนรู้ผ่านภาษาแม่ในสิ่งแวดล้อมที่ตนคุ้นเคยจะส่งผลให้เด็กมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง ภาษาแม่ไม่เพียงแต่ส่งผลต่อคุณค่าทางการศึกษาเท่านั้น แต่ยังส่งผลดีต่อปัจเจกบุคคลและสังคม เพราะภาษาเป็นเครื่องบอกอัตลักษณ์ของคนที่ทำให้เกิดความภาคภูมิใจ ภาษาแม่เป็นเครื่องมือถ่ายทอดภูมิปัญญา ได้แก่ ความคิด จินตนาการ ความรู้ ความเชื่อ ศาสนา ค่านิยม ทักษะคติ ความสามารถ และความฉลาดไหวพริบ ซึ่งถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นคล้ายกับ “ยีนส์” ทางวัฒนธรรม ดังสำนวนที่ว่า “ดูวัวให้ดูหาง ดูนางให้ดูแม่” หากสูญเสียภาษาแม่ไปย่อมส่งผลต่อประเด็นเหล่านี้ ดังคำกล่าวของสุวิไล เปรมศรีรัตน์ “การสูญเสียภาษาหมายถึง การสูญเสียระบบความรู้ ความคิดและโลกทัศน์ ภูมิปัญญาด้านต่างๆ รวมทั้ง อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ และเครื่องมือสื่อสารและสื่อของการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ” (ประชาไท: 2007) ถ้าบุคคลใดไม่สามารถบอกอัตลักษณ์และกลุ่มวัฒนธรรมของตนได้แล้ว เมื่อนั้นเขาจะรู้สึกไร้รากเหง้า

อัตลักษณ์เป็นสิ่งที่ยึดโยงผู้คนที่มีความวัฒนธรรมและภาษาเดียวกันมารวมกลุ่มกัน และถ่ายทอดคุณค่าเหล่านั้นจากรุ่นสู่รุ่นผ่านภาษา เมื่อใดที่ลูกหลานยังสามารถสื่อสารกับปู่ย่า ตายาย พ่อแม่ ญาติพี่น้องด้วยภาษาแม่ได้ ความผูกพันภายในครอบครัว และชุมชนจะยังคงเข้มแข็ง เมื่อคนเหล่านี้รวมเป็นกลุ่มวัฒนธรรมจะสามารถธำรงรักษา อนุรักษ์ สืบสานขนบจารีตประเพณี ภูมิปัญญา และประเพณีไว้ได้ ทุกคนมีสิทธิที่จะใช้ภาษาแม่ของตน ดังอนุสัญญาของสหประชาชาติเกี่ยวกับสิทธิทางวัฒนธรรมของเด็กกรวมถึงภาษาว่าควรได้รับการส่งเสริมและธำรงรักษาให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ซึ่งรวมถึงภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์หรือชนพื้นเมืองต่าง ๆ ซึ่งรัฐบาลควรจัดทำเป็นนโยบายภาษาทางการศึกษาโดยใช้ภาษาแม่ของเด็กในโรงเรียนโดยเฉพาะในช่วงวัยสามปีแรก (Phatudi, 2013)

สำหรับประเทศไทย คณะนักวิจัยนำโดยศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.สุวิไล เปรมศรีรัตน์ ที่ปรึกษาศูนย์ฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤตได้วิจัยในโครงการทวิภาษาโดยใช้ภาษาแม่ของกลุ่มชาติพันธุ์เป็นสื่อในหลายกลุ่มชาติพันธุ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มที่พูดภาษามลายู ปาตานีในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้: ยะลา ปัตตานี และนราธิวาส ซึ่งเป็นภาษาแม่ของชาวสามจังหวัดและเป็นภาษาพูดที่ไม่มีตัวเขียน คณะนักวิจัยได้ร่วมมือกับชุมชนในการสำรวจหาความต้องการของชุมชน และร่วมจัดทำระบบการเขียนภาษามลายู ปาตานีด้วยอักษรไทย จัดอบรมชาวบ้านนำระบบเขียนไปจัดทำเนื้อหาและสื่อการสอนเพื่อทดลองใช้ตั้งแต่ชั้นอนุบาล และจัดอบรมครูเจ้าของภาษา เพื่อให้สามารถสอนโดยใช้ภาษาแม่ได้ ขณะนี้ได้ทดลองถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ซึ่งจากผลการทดลองเชิงปฏิบัติการที่ผ่านมา ในโรงเรียนทดลองนำร่องจำนวนหนึ่งสามารถดำเนินการไปด้วยดี นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาสูงขึ้นกว่าในอดีต ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความตั้งใจ และเอาใจใส่ของครูเจ้าของภาษา การสอนที่เริ่มต้นจากภาษาแม่ส่งผลให้นักเรียนสามารถเรียนรู้ได้เร็ว กล้าแสดงออกเพราะเกิดความเข้าใจ และมีความสุข การศึกษาแบบทวิ/พหุภาษาจะค่อย ๆ

เพิ่มการเรียนรู้ภาษาไทยในชั้นที่สูงขึ้น รวมถึงภาษาต่างประเทศอื่น ๆ ซึ่งหากมีความรู้ความเข้าใจในภาษาแม่อย่างดีแล้ว การพัฒนาการเรียนรู้ภาษาอื่นจะไม่มีอุปสรรคมากนัก

3. สิทธิทางภาษา

ยูเนสโกคาดการณ์ว่าภาษามากกว่าครึ่งจากจำนวน 7,000 ภาษาในโลกจะสูญหายไปภายในปลายศตวรรษนี้ หากเราไม่ช่วยทำอะไรเลย โดยเฉพาะภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ไม่มีตัวเขียน มนุษยชาติไม่เพียงแต่จะสูญเสียความร่ำรวยทางวัฒนธรรม แต่ภูมิปัญญาที่สำคัญของบรรพบุรุษที่ถ่ายทอดผ่านภาษาแม่ก็จะสูญหายไปด้วย ด้วยเหตุนี้ จึงควรต้องทำความเข้าใจว่ามนุษย์ทุกคนมีสิทธิที่จะใช้ภาษาแม่ หรือภาษาแรกของตนซึ่งถือเป็นเรื่องใหม่ที่ตะวันตกเป็นผู้คิด และเผยแพร่ออกไปทั่วโลก

3.1 ประวัติความเป็นมาของสิทธิทางภาษา

สิทธิทางภาษาของชนกลุ่มน้อยไม่ใช่เรื่องใหม่ แต่เกิดขึ้นในประเทศยุโรปตั้งแต่ปี ค.ศ. 1516 ในสนธิสัญญาระหว่างฝรั่งเศสกับรัฐเฮลเวติก (Helvetic state) ซึ่งเอื้อประโยชน์ให้ชาวสวิสที่พูดเพียงภาษาเยอรมัน ในปี ค.ศ. 1815 พระราชบัญญัติของรัฐสภาเวียนนาระบุให้ใช้ภาษาโปแลนด์ (Polish) ในบางพื้นที่ของอาณาจักรออสเตรีย-ฮังการี และในปี ค.ศ. 1881 มีสนธิสัญญาปกป้องภาษาตุรกีที่อยู่ในกรีซ ในปี ค.ศ. 1648 มีการปกป้องชนกลุ่มน้อยทางศาสนาบางกลุ่มซึ่งเป็นผลมาจากกองเกรสของเวสต์ฟาเลีย (Westphalia) ในปี ค.ศ. 1660 สนธิสัญญาโอลิวา (Oliva) รวมชุมชนโรมันแคทอลิกทางลิโวเนียตะวันออก (eastern Livonia) เข้ากับสวีเดน (Spolsky, 2005: 114)

ในยุคกลางแนวคิดเรื่องภาษาชนกลุ่มน้อยยังมีความสำคัญไม่มาก ชวนาพูดภาษาถิ่นของตน และชนชั้นปกครองมีการแต่งงานระหว่างกันส่งผลให้เป็นพหุภาษา (Wright, 2001) ส่วนศาสนจักรใช้ภาษาละตินเป็นภาษากลางของการติดต่อกันระหว่างประเทศ ตัวอย่างที่เกิดขึ้นในยุคแรก ๆ อยู่ในสมัยเรอเนสซองซ์ซึ่งกำลังก่อตัวความเป็นชาตินิยมขึ้น ประเทศรัฐชาติที่มีชายแดนชัดเจนเริ่มขึ้นในสมัยศตวรรษที่ 16 แล้วจึงค่อย ๆ ปกครองแบบรวมศูนย์ด้วยการเริ่มยกสถานะของภาษาหนึ่งหรือหลายภาษาขึ้นซึ่งมักเกิดในประเทศที่มีระบอบกษัตริย์ จึงเป็นจุดเริ่มต้นของที่มาของสิทธิทางภาษา (Spolsky, 2005: 114)

จนกระทั่งศตวรรษที่ 19 จากคำแถลงการณ์ของการปฏิวัติฝรั่งเศสในเรื่องของการเมืองและภาษาแห่งชาติ และตามด้วยแนวคิดความเป็นชาติของเยอรมันที่ตระหนักถึงวัฒนธรรม สิทธิทางภาษาซึ่งเป็นเหตุให้ถูกกีดกันเป็นชายขอบ หรืออาจถูกบังคับให้กลืนกลาย ด้วยระบบการศึกษาภาคบังคับและการให้บริการทางทหารอย่างเป็นทางการจึงเป็นวิธีการที่สร้างมาตรฐานให้กับภาษาประจำชาติ แม้ว่าจะมีแนวโน้มแบบนี้หรือมีความคิดแย้งก็ตาม ในทางปฏิบัติได้มีการออกกฎหมายให้การสนับสนุนความหลากหลายทางภาษาขึ้น แต่ข้อโต้แย้งหลักเพื่อสิทธิทางภาษาของกลุ่มชนพื้นเมืองที่ไม่มีอำนาจมีความเป็นธรรมมากขึ้น โดยมา

จากความเชื่อเรื่องของสิทธิมนุษยชนหรือสิทธิพลเมืองของทุกคนในสังคม ในเบื้องต้นนำไปสู่กิจกรรมที่ต่อต้านการแบ่งแยก พัฒนาเป็นโครงการที่ทำให้เกิดโอกาสความเท่าเทียมกัน และเกิดความต้องการที่จะธำรงความหลากหลายทางภาษาในเวลาต่อมา (Grin 1995: 34)

ระยะที่สองของการสร้างความตระหนักในระดับนานาชาติเพื่อปกป้องชนกลุ่มน้อย ในปี ค.ศ. 1812 มีสนธิสัญญาหลายฉบับที่เกี่ยวข้องกับชนกลุ่มน้อยในระดับชาติเริ่มต้นด้วยการปกครองตนเองของชาวเซอร์เบียที่กำหนดไว้ในสนธิสัญญาบูคาเรสต์ มีการรับรู้ว่ามีประชากรชาวโปแลนด์ที่ระบุไว้ในสนธิสัญญาหลายข้อจากที่ได้ลงนามในสนธิสัญญาของเกรสแห่งเวียนนา (Congress of Vienna) ในปี ค.ศ. 1814 ตามด้วยสนธิสัญญาในปลายสงครามรัสเซีย-ตุรกีในปี ค.ศ. 1829 และสนธิสัญญาที่ลงนามที่ปารีสในปี ค.ศ. 1856 ที่เบอร์ลินในปี ค.ศ. 1878 และปี ค.ศ. 1881 ที่คอนสแตนติโนเปิล (Ruiz Vieyetz, 2001) ในปลายศตวรรษที่ 19 มีแบบอย่างที่เป็นข้อโต้แย้งเพื่อปกป้องสิทธิทางภาษาและชาติพันธุ์ ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 มีการจัดระเบียบโลกใหม่ขึ้น ด้วยเหตุนี้สิทธิทางภาษาของชนกลุ่มน้อยจึงมีบทบาทขึ้น (Spolsky, 2005: 115)

ระยะที่สาม มีการให้สิทธิทางภาษาของชนกลุ่มน้อยซึ่งระบุไว้ในสนธิสัญญาแวร์ซายส์และสหพันธรัฐให้กับบอสเนีย ฮังการี บัลกาเรีย และตุรกี และประเทศที่เกิดขึ้นใหม่ในยุโรป และตะวันออกกลาง โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของการให้ความเสมอภาคทางภาษาแก่สมาชิกของชนกลุ่มน้อยทุกคน ซึ่งรวมไปถึงวิธีการที่จะรักษาลักษณะเฉพาะและภาษาของชนกลุ่มน้อย รัฐใดที่ลงนามในสนธิสัญญาร่วมกันต่างเห็นพ้องว่าทุกคนในชาติรวมทั้งสมาชิกของชนกลุ่มน้อยต่าง ๆ ต้องมีอิสระในการใช้ภาษาของตนในเรื่องส่วนตัว ธุรกิจ ศาสนา สื่อ สิ่งพิมพ์รวมถึงในการประชุมที่เป็นสาธารณะ สิทธินี้รวมถึงการเข้าถึงหน่วยงานต่าง ๆ ของภาครัฐ รัฐต้องจัดลามาให้กับชนกลุ่มน้อยเมื่อมีความจำเป็นในกระบวนการทางศาล สำหรับเมืองที่มีสัดส่วนของชนกลุ่มใหญ่ที่พูดภาษาแม่ต่างจากภาษาราชการ รัฐต้องจัดการศึกษาในระดับประถมศึกษาโดยใช้ภาษาแม่ ในขณะที่เดียวกันต้องจัดให้มีการเรียนภาษาราชการควบคู่ไปด้วย (spolsky 2004: 115)

เรื่องของภาษามีความสำคัญมากขึ้นในประวัติศาสตร์เพราะภาษามีบทบาทในการบ่งบอกความเป็นชาติ แม้ว่าจะมีนโยบาย และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับภาษาในประวัติศาสตร์ยุโรปตอนต้น แต่มักมีกรณีที่ประชาชนถูกบังคับให้ใช้ภาษา โดยที่ภาษาถิ่นอื่นถูกละเลย การเรียกร้องสิทธิทางภาษาในตอนต้น ๆ จึงมาจากประเทศที่มีการแบ่งทางภาษา หรือการแบ่งประเทศที่มีพื้นฐานมาจากความหลากหลายทางภาษาเพื่อสร้างความมั่นคง จนตั้งแต่ปี ค.ศ. 1900 เป็นต้นมา เรื่องของสิทธิทางภาษาจึงมีสถานะอย่างเป็นทางการในข้อตกลงทางการเมือง และระหว่างประเทศ สิทธิทางภาษาได้รับการบรรจุไว้ในปฏิญญาสากลสิทธิมนุษยชนเป็นครั้งแรกใน ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิทางภาษา (Universal Declaration of Linguistic Rights) ปี ค.ศ. 1948 ซึ่งมีบางมาตราที่เกี่ยวข้องกับสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ที่รัฐต้องให้การดูแล ได้แก่

ข้อ 2 (1) ทุกคนย่อมมีสิทธิและอิสรภาพบรรดาที่กำหนดไว้ในปฏิญญานี้ โดยปราศจากความแตกต่างไม่ว่าชนิดใด ๆ
ดังเช่น เชื้อชาติ ผิว เพศ ภาษา ศาสนา การคิดเห็นทางการเมืองหรือทางอื่น เผ่าพันธุ์แห่งชาติ หรือสังคม
ทรัพย์สิน กำเนิด หรือสถานะอื่น ๆ

ข้อ 10 มนุษย์ทุกคนมีสิทธิในความเสมอภาคอย่างเต็มที่ จะได้รับการพิจารณาคดีที่เป็นธรรมและเปิดเผยจากศาลที่อิสระ
ไม่ลำเอียง

ข้อ 19 ทุกคนมีสิทธิในการแสดงความคิดเห็น แสวงหาข้อมูลข่าวสาร และสามารถรับส่งข้อคิดเห็นต่าง ๆ ผ่านสื่อใด ๆ ก็
ได้โดย

ปราศจากการแทรกแซง

ข้อ 26 ทุกคนมีสิทธิได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานจากรัฐโดยไม่เสียค่าใช้จ่ายใด ๆ ทั้งสิ้นในปี ค.ศ. 1966 มีการประชุมที่บาร์
เซโลนา

ประเทศสเปน เพื่อรับรองปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิทางภาษา ซึ่งสรุปประเด็นสำคัญ ได้แก่

ข้อ 10 ทุกชุมชนมีสิทธิใช้ภาษาของตน

ข้อ 12 ทุกคนมีสิทธิในการเลือกใช้ภาษาใดก็ได้ในครอบครัว และในที่สาธารณะ

ส่วนข้ออื่นๆ จะเป็นรายละเอียดของสิทธิการใช้ภาษาหรือการเลือกใช้ภาษาในการศึกษา ในที่
สาธารณะ และในด้านกฎหมาย นอกจากนี้ในระดับนานาชาติ ยังมีประกาศต่างๆ ที่ดูแลเรื่องสิทธิทาง
ภาษา เช่น

ข้อตกลงระหว่างประเทศของสหประชาชาติว่าด้วยสิทธิความเป็นพลเมืองและการเมือง (The UN
International Covenant on Civil and Political Rights)

ข้อ 27 ว่าด้วยชนกลุ่มน้อยมีสิทธิที่จะใช้ภาษาของตนเอง

ปฏิญญาสหประชาชาติว่าด้วยสิทธิของคนในชาติหรือชาติพันธุ์ ศาสนา และภาษาของชนกลุ่มน้อย (The UN
Declaration of the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities)
ซึ่งสมัชชาสหประชาชาติประกาศใช้ในปี ค.ศ. 1992 ข้อ 4 รัฐต้องจัดโอกาสให้กลุ่มชาติพันธุ์ได้ใช้ภาษาแม่ในการศึกษาได้
อย่างเพียงพอ

ประกาศโดยสมัชชาสหประชาชาติในปี ค.ศ. 1989 เกี่ยวกับข้อตกลงสิทธิเด็ก (The Convention on the Rights of
the Child)

ข้อ 30 ว่าด้วยการเคารพสิทธิของเด็กชาติพันธุ์ที่จะรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ภาษาและศาสนา เด็กมีสิทธิที่จะใช้
ภาษาของตนไม่ว่าจะเป็นชนกลุ่มน้อยหรือเป็นผู้พลพที่มีความแตกต่างจากประเทศที่เด็กอาศัย (UNICEF, ม.ป.ป.)

ในประเทศตะวันตกที่มีความหลากหลายทางภาษา ทุกคนย่อมมีสิทธิทางภาษา (Linguistic or
Language rights) ซึ่งเป็นสิทธิทั้งของปัจเจกบุคคลและของชุมชนที่จะเลือกใช้ภาษา เพื่อการสื่อสารทั้งใน
สถานการณ์ที่เป็นส่วนตัวและในที่สาธารณะ สิทธิทางภาษาของปัจเจกที่จะเลือกใช้ภาษาเพื่อช่วยให้ตน

เข้าใจกฎหมาย การปกครอง การศาล การศึกษา และสื่อได้อย่างอิสระ ในกฎหมายระหว่างประเทศ สิทธิทางภาษาเกี่ยวกับกรอบกว้าง ๆ ของสิทธิทางวัฒนธรรม และการศึกษา (United Nations, 1976:179)

สำหรับประเทศไทย แม้จะเป็นสังคมที่มีความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์มากกว่า 70 กลุ่ม แต่รัฐบาลในอดีตที่ผ่านมากำหนดให้ใช้ภาษาไทยเป็นภาษาราชการเพียงภาษาเดียว ซึ่งส่งผลกระทบต่อการศึกษาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่ไม่ได้ใช้ภาษาไทยเป็นภาษาแม่ในการเข้าถึงความรู้ในโรงเรียนที่ใช้ภาษาไทยเป็นสื่อ นอกจากนี้ ยังส่งผลกระทบต่อการละเลยการใช้ภาษาแม่ของกลุ่มชนเพราะคนรุ่นใหม่ไม่เห็นคุณค่า และความสำคัญของภาษาแม่ในการสืบทอด ส่งผ่านความรู้ และภูมิปัญญาของบรรพบุรุษตน จากรุ่นสู่รุ่น และเห็นว่าไม่มีความจำเป็นในการใช้ภาษาในชีวิตประจำวัน ไม่ตอบสนองต่อการดำรงชีพในสังคมกระแสหลักที่ใช้ภาษาไทยเพียงอย่างเดียว ทำให้ภาษาแม่ถดถอยจนตกอยู่ในภาวะวิกฤติ และทำให้สูญเสียอัตลักษณ์ของตน ปรากฏการณ์เหล่านี้กำลังเกิดขึ้นทั่วโลก รวมทั้งในประเทศไทย ในอดีตที่ผ่านมาผู้กำหนดนโยบายของชาติ และกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ไม่ได้มีชุดความรู้เรื่องสิทธิทางภาษาที่ทุกคนต้องมี เพราะเป็นความรู้ชุดใหม่ที่น่าเข้ามาจากตะวันตกเมื่อไม่นานมานี้ซึ่งรับรู้ และเข้าใจในผู้ที่เกี่ยวข้องและผู้ที่ศึกษาในวงจำกัดเท่านั้น ไม่ได้มีการเผยแพร่เพื่อให้ความรู้แก่สังคมได้รับทราบ ด้วยเหตุนี้ จึงเกิดกระบวนการขับเคลื่อนในบรรดานักวิชาการและผู้เกี่ยวข้องเพื่อร่างนโยบายภาษาแห่งชาติของประเทศไทย ให้ครอบคลุมภาษา และสถานการณ์การใช้ภาษาภายใต้ความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมในประชาคมอาเซียน และกระแสโลกาภิวัตน์ ในขณะเดียวกันด้วยระบบการสื่อสารที่ไร้ขีดจำกัด การมีการศึกษาที่ดี และการมีเครือข่ายช่วยทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ มีความรู้ ความเข้าใจในสิทธิของตน มีความตื่นตัวนำไปสู่การรวมตัวกันเพื่อตั้งเป็นสภาชนเผ่าพื้นเมืองในปี 2557 โดยมีชนเผ่าหรือกลุ่มชาติพันธุ์ที่รวมตัวกัน 38 ชนเผ่าทั่วประเทศเพื่อนำเสนอรัฐบาล และสภานิติบัญญัติแห่งชาติพิจารณาต่อไป

3.2 นโยบายภาษา (Language policy)

โลกมีความตื่นตัวต่อการธำรงรักษาความหลากหลายทางภาษาและวัฒนธรรมซึ่งเป็นสิทธิมนุษยชนทางภาษาของเจ้าของภาษาและวัฒนธรรม ยูเนสโกประมาณว่าภาษาที่พูดอยู่ในโลกประมาณ 6,000-7,000 ภาษาจะสูญหายไปกว่าครึ่งหนึ่งในศตวรรษที่ 21 นี้ (Moseley, 2010) เป็นผลกระทบมาจากปัจจัยต่าง ๆ รวมถึงขนาดของจำนวนผู้พูด การใช้ภาษาในการสื่อสารที่เป็นทางการ ด้วยเหตุนี้ การที่ประเทศมีนโยบายภาษาอาจช่วยทำให้ความเสี่ยงนี้ลดลง หรืออาจทำให้แย่ลงไปกว่าเดิมก็เป็นได้ สิ่งที่รัฐบาลในหลายประเทศได้ดำเนินการอย่างเป็นทางการแล้ว อาทิ

1) การออกกฎหมาย การตัดสินใจในศาล การปฏิบัติการ เพื่อกำหนดว่าจะใช้ภาษาต่าง ๆ ในบริบทต่าง ๆ อย่างไร ปลุกฝังทักษะทางภาษาที่มีความจำเป็นเพื่อให้สามารถใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพตามการจัดลำดับความสำคัญของภาษาไว้ในระดับชาติ และให้สิทธิแก่ปัจเจกและกลุ่มคนในการเรียน การใช้ และการ

ธำรงรักษาภาษาของตน

2) รัฐบาลออกระเบียบข้อบังคับในการใช้ภาษา รวมถึงขั้นตอน ในการอำนวยความสะดวกเพื่อให้ เกิดการสื่อสารที่ชัดเจน มีการรับสมัครคนเข้าทำงานและจัดอบรมรับรองกระบวนการต่าง ๆ ดูแลให้ภาค การเมืองเข้ามามีส่วนร่วมและจัดให้มีการเข้าถึงบริการสาธารณะ กระบวนการประชุม และเอกสารต่าง ๆ (Crowford, 2000)

ยุคหลังอาณานิคมเมื่อประเทศต่าง ๆ ได้รับเอกราชแล้วสิ่งหนึ่งที่หลายประเทศดำเนินการ คือ การกำหนดว่าจะใช้ภาษาใดเป็นภาษาประจำชาติ ซึ่งมีหลายปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง ได้แก่ สถานการณ์ทางภาษาศาสตร์ในขณะนั้น ชุดของความเชื่อที่ได้รับอิทธิพลจากการเรียกร้องเรื่องอัตลักษณ์ ของชาติพันธุ์หรือของชาติ อิทธิพลของภาษาอังกฤษในฐานะภาษาของโลก สิทธิของภาษาชนกลุ่มน้อย (Spolsky 2004: 133) จากสมมติฐานของนโยบายเหล่านี้ ฟิชแมน (Fishman, 1971) กล่าวว่าชาติต่าง ๆ ที่มีภาษาเดียวที่เข้ามาแต่เดิมจนถึงช่วงที่ได้รับเอกราชมักมีแนวโน้มที่จะได้รับเลือกเป็นให้เป็นภาษาประจำ ชาติ หากไม่มีภาษาเดิม แนวโน้มมักเลือกภาษาของเจ้าอาณานิคมที่พูดในเมืองเป็นภาษาประจำชาติ เมื่อ พิจารณาถึงการใช้ภาษาในประเทศต่าง ๆ ในเอเชีย ล้วนต่างเคยตกเป็นอาณานิคมของชาติตะวันตกซึ่ง ถูกบังคับใช้ภาษาของประเทศเจ้าอาณานิคมมาแล้วทั้งสิ้น ยกเว้นประเทศไทย ตารางต่อไปเป็นการแสดง สถานะของภาษา และนโยบายภาษาของประเทศต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ประเทศ	นโยบายภาษา	ภาษาประจำชาติ/ภาษา ราชการภาษาเดียว	พหุภาษา/ภาษาราชการ	ทวิภาษา/พหุภาษาใน โรงเรียน
เมียนมาร์	-	พม่า	-	-
ลาว	-	ลาว	-	-
ไทย	กำลังดำเนินการ	ไทย	-	การศึกษาแบบทวิ/พหุ ภาษาในบางกลุ่ม: ทาง ภาคเหนือและสาม จังหวัดชายแดนใต้
กัมพูชา	-	เขมร	-	การศึกษาทวิภาษาใน บางพื้นที่
เวียดนาม	นโยบายกว้างๆ	เวียดนาม	-	การศึกษาแบบทวิภาษา กับกลุ่มม้งทางภาคเหนือ
มาเลเซีย	นโยบายผกผัน	-	บาฮาซา (มาเลย์) อังกฤษ จีน และทมิฬ	การศึกษาแบบพหุภาษา ในบางพื้นที่ เช่นซาบาร์ ซาราวัก

ประเทศ	นโยบายภาษา	ภาษาประจำชาติ/ภาษา ราชการภาษาเดียว	พหุภาษา/ภาษาราชการ	ทวิภาษา/พหุภาษาใน โรงเรียน
สิงคโปร์	มี	-	มาเลย์ อังกฤษ และจีน	ทวิภาษา
ฟิลิปปินส์	มี		ฟิลิปปินโน อังกฤษ	การศึกษาพหุภาษากำลัง เริ่มดำเนินการ
อินโดนีเซีย	มี	บาฮาซา อินโดนีเซีย		การศึกษาพหุภาษากำลัง เริ่มดำเนินการในบาง พื้นที่
บรูไน	มี		มาเลย์ อังกฤษ จีน	การศึกษาทวิภาษา

ตารางที่ 1 แสดงภาษาประจำชาติ และนโยบายภาษาของประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

จากตารางข้างต้น ประเทศที่อยู่บนผืนแผ่นดินใหญ่ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ 5 ประเทศ ได้แก่ เมียนมาร์ ไทย ลาว กัมพูชา เวียดนาม และประเทศหมู่เกาะคือ อินโดนีเซียมีการใช้ภาษาประจำชาติเป็นภาษาเดียว ส่วนประเทศที่เหลืออีก 4 ประเทศ ได้แก่ มาเลเซีย สิงคโปร์ ฟิลิปปินส์ และบรูไน มีนโยบายพหุภาษา ประเทศส่วนใหญ่มีการให้การศึกษาแบบทวิภาษา/พหุภาษาให้กับกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในประเทศตนซึ่งแต่ละประเทศมีการดำเนินการในช่วงเวลาที่แตกต่างกันไป และยังอยู่ในระหว่างการศึกษาและหาแนวทางกันอยู่

แม้ว่าประชาคมอาเซียนกำหนดให้ใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาในการทำงานของประชาคม แต่ยังไม่ได้กำหนดนโยบายภาษาของประชาคมอาเซียนให้ทุกประเทศปฏิบัติไปในแนวเดียวกันแต่อย่างใด แต่ละประเทศก็ดำเนินการกันเอง

นอกจากนี้ ประเทศในเอเชียใต้ที่มีนโยบายภาษาที่ชัดเจนภายหลังได้รับเอกราชจากอังกฤษคือ ประเทศอินเดียซึ่งใช้ภาษาศาสตร์ในการกำหนดนโยบายภาษา แต่ก็ยังพบว่ามีปัญหาในทางปฏิบัติในบางรัฐซึ่งจะได้กล่าวเชื่อมโยงภาษากับอำนาจในลำดับต่อไป

4. ภาษา-พลัง และอำนาจ

หนังสือเรื่อง “ภาษากับอำนาจ” บทความจากการสัมมนาวิชาการ โดยมีศาสตราจารย์ ดร.อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ เป็นบรรณาธิการ ในหนังสือดังกล่าวมีการศึกษาและนำเสนอ 8 บทความ โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับตัวบ่งชี้ทางภาษาที่บอกลักษณะเด่นของทำเนียบภาษา 4 ทำเนียบภาษา คือ ทำเนียบภาษากฎหมาย ทำเนียบภาษาวិชาการ ทำเนียบภาษาสื่อ และทำเนียบภาษาการเมือง ส่วนอีก 5 บทความเป็นลักษณะของภาษาในรายงานข่าว ละคร และรายการสนทนาทางโทรทัศน์ นอกจากนี้ยังมีบทความ

วิเคราะห์ภาษาหาเสียง และภาษาในสุนทรพจน์ของอดีตนายกรัฐมนตรีไทยท่านหนึ่ง การศึกษาในงานนี้แสดงให้เห็นเกี่ยวกับวัจนลีลาภาษาที่แปรไปตามวัตถุประสงค์ และบริบทการใช้ในสังคมไทย แสดงให้เห็นว่าภาษาสร้างอำนาจให้ผู้พูดหรือผู้เขียนได้ ซึ่งอาจมีอิทธิพลเหนือผู้อื่นได้โดยที่รู้ตัวและไม่รู้ตัว (อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ 2557: คำนำ)

สำหรับบทความนี้ จะกล่าวถึงภาษากับอำนาจตามทัศนะของโจเซฟ ไนย์ (2004: 2, 5) ซึ่งอธิบายความหมายของ ‘อำนาจ’ คือศักยภาพที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของผู้อื่นเพื่อให้ได้ผลตามที่ตนต้องการ ภาษาจัดเป็นอำนาจอ่อน/อำนาจละมุน (soft power) หมายถึง ความสามารถในการดึงดูดใจผู้อื่นให้เกิดขึ้นด้วยการโน้มน้าวเพื่อนำไปสู่การยอมรับเป็นหนึ่งเดียว เป็นเอกลักษณ์ร่วมกัน แต่ในขณะเดียวกันภาษาอาจถูกใช้เป็นเครื่องมือเพื่อครอบงำกลุ่มอื่นได้ซึ่งอาจก่อให้เกิดความไม่พอใจจนอาจนำไปสู่ความรุนแรงได้ซึ่งจะได้กล่าวในลำดับต่อไป

‘สำเนียงส่อภาษา กิริยาส่อสกุล’ เป็นภาษิตไทยที่ดูเหมือนจะสะท้อนให้เห็นว่าภาษาหรือภาษาถิ่นที่แต่ละคนพูดสามารถบอกตัวตนของผู้พูดได้ ดังนั้น ภาษานอกจากจะสะท้อนตัวตนของปัจเจกบุคคลแล้วภาษายังเป็นคุณลักษณะหนึ่งที่บอกตัวตนของความ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันได้ วอลต์ โวลแฟรม (Walt Wolfram, ม.ป.ป.) กล่าวว่า “ภาษาเป็นสัญลักษณ์หนึ่งที่มีพลังมากที่สุดของพฤติกรรมทางสังคม การส่งข้อมูลข่าวสารผ่านภาษา เราใช้ภาษาเพื่อส่งข้อความที่มีพลังทางสังคมเพื่อบอกว่าเราคือใคร เรามาจากไหน และเราเกี่ยวข้องกับใคร เป็นเรื่องที่น่าตกใจว่าเราตัดสินภูมิหลัง ลักษณะ และความตั้งใจของคนจากภาษาหรือแม้แต่จากการเลือกใช้คำของเขา”

ด้วยเหตุนี้ ‘ภาษา’ จึงเป็นเครื่องมือทางวัฒนธรรมที่หลายประเทศในโลกใช้เพื่อเผยแพร่ ครอบงำผ่าน ‘วัฒนธรรม’ นี้ไปยังประเทศอื่น ๆ ที่รับภาษาของตนไปใช้ โดยมีหน่วยงานทางวัฒนธรรมของประเทศนั้นดำเนินการอย่างเป็นระบบ และได้รับการยอมรับอย่างถูกต้องในประเทศต่าง ๆ เพราะนอกจากกระบวนการให้เปล่า ทั้งในด้านการสอน การสนับสนุนในเรื่องครู เครื่องมือ อุปกรณ์ สื่อ ตำราต่าง ๆ และสถานที่ตั้งแล้ว ยังให้ทุนไปเรียนภาษานั้น ๆ ต่อในประเทศต้นทางเพื่อสร้างคนท้องถิ่นให้เป็นผู้เชี่ยวชาญและนำความรู้ไปเผยแพร่ หรือสอนต่อไปได้

ภาษาคืออำนาจอ่อนตามนิยามของไนย์ แต่ในขณะเดียวกันภาษาสามารถใช้เป็นอำนาจบังคับผู้อื่นได้ หากพิจารณาจากประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นในภูมิภาคเอเชีย เมื่อประเทศที่เป็นเจ้าอาณานิคมปกครองประเทศใดก็ตาม เจ้าอาณานิคมจะใช้ภาษาของตนเป็นเครื่องมือหนึ่งในการสื่อสาร และยังเป็นการแสดงถึงอำนาจของผู้ปกครองที่มีสถานะเหนือกว่าผู้ถูกปกครองโดยบังคับใช้ภาษาของผู้ปกครองในสถาบันทางสังคมต่าง ๆ เช่น การปกครอง การศาล การศึกษา การสื่อสาร การเผยแพร่ศาสนา การค้า เป็นต้น ปรากฏการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นกับประเทศต่างๆ ในภูมิภาคเอเชียได้ และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ตกอยู่

ภายใต้อาณานิคมของประเทศตะวันตกซึ่งสรุปได้ดังนี้

กลุ่มประเทศที่ใช้ ภาษาอังกฤษ	กลุ่มประเทศที่ใช้ภาษา ฝรั่งเศส	ประเทศที่ใช้ภาษาดัตช์	ประเทศที่ใช้ภาษาสเปน
ประเทศในเอเชียใต้, พม่า, มาเลเซีย ¹ , สิงคโปร์ ² ฟิลิปปินส์	เวียดนาม ลาว กัมพูชา	อินโดนีเซีย ³	ฟิลิปปินส์

ตารางที่ 2 กลุ่มประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ใช้ภาษาของเจ้าอาณานิคมประเทศต่าง ๆ

กลุ่มประเทศที่ใช้ภาษาของเจ้าอาณานิคมมีทัศนะที่มีต่อภาษาอังกฤษแตกต่างกันไป สำหรับมาเลเซีย ภาษาอังกฤษคือร่องรอยที่ยังหลงเหลืออยู่ของเจ้าอาณานิคมและเป็นเครื่องหมายของความไม่เท่าเทียมกันในสังคม แต่ตรงข้ามกับสิงคโปร์ที่เห็นว่าภาษาอังกฤษเป็นกลางและมีประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศ อินโดนีเซียมองว่าภาษาอังกฤษเป็นภาษาของความการปิดกั้นสำหรับคนงาน การปราบปรามของทหารและการละเมิดสิทธิประชาชน เนื่องจากประเทศสหรัฐอเมริกาที่ใช้ภาษาอังกฤษให้การสนับสนุนระบอบเผด็จการทหารในอินโดนีเซียมายาวนาน (ชัยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2551: 417-418)

ประเทศไทยแม้จะไม่ถูกบังคับให้ต้องใช้ภาษาต่างประเทศเป็นภาษาราชการดังเช่นประเทศดังกล่าวข้างต้น แต่ถาวรการณ์ที่ชาติตะวันตกเข้าครอบครองประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้รวมทั้งแสดงท่าทีที่บีบคั้นต่อประเทศสยามส่งผลให้พระมหากษัตริย์ไทยตั้งแต่รัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมาทรงให้ความสำคัญต่อการศึกษาภาษาต่างประเทศด้วยการทรงศึกษาภาษาอังกฤษ ภาษาฝรั่งเศส ภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต และภาษามอญ (<http://digital.lib.kmutt.ac.th/king4/>) และทรงใช้ภาษาอังกฤษในการติดต่อสื่อสารกับต่างประเทศเพื่อประโยชน์ในการสร้างความสัมพันธ์กับต่างประเทศ รวมไปถึงความร่วมมือเพื่อการพัฒนาประเทศให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงจากประเทศตะวันตกจะเห็นได้ว่ารัชกาลที่ 4 ทรงเห็นความสำคัญของภาษาที่เป็น “อำนาจ” อันเป็นเครื่องมือในการแสดงออกถึงความเท่าเทียมกับเจ้าของภาษาจากตะวันตกได้

¹สำหรับคนมาเลเซียภาษาอังกฤษคือร่องรอยที่ยังหลงเหลืออยู่ของเจ้าอาณานิคมและเป็นเครื่องหมายของความไม่เท่าเทียมกันในสังคม (ชัยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2551: 417-418)

²ในสิงคโปร์ ภาษาอังกฤษคือสิ่งที่เป็กลางและมีประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศ (ชัยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2551: 418)

³ส่วนอินโดนีเซีย ภาษาอังกฤษถูกมองว่าเป็นภาษาของความการปิดกั้นคนงาน การปราบปรามของทหารและการละเมิดสิทธิประชาชน เนื่องจากประเทศสหรัฐอเมริกาที่ใช้ภาษาอังกฤษให้การสนับสนุนระบอบเผด็จการทหารในอินโดนีเซียมายาวนาน (ชัยรัตน์ เจริญสินโอฬาร 2551: 418)

หากพิจารณาจากบริบทสังคมโลกในยุคหลังอาณานิคม ประเทศต่าง ๆ ที่ตกอยู่ภายใต้อาณานิคมของประเทศตะวันตกภายหลังที่ได้รับเอกราช ทุกประเทศพยายามสร้างเอกลักษณ์ของตนด้วยการสถาปนาภาษาประจำชาติ หรือภาษาราชการขึ้น ดังตัวอย่างประเทศอินเดียซึ่งเริ่มต้นด้วยการใช้ภาษาศาสตร์เป็นเกณฑ์กำหนดนโยบายภาษาแห่งชาติดังที่จะกล่าวในลำดับต่อไป

ในช่วงก่อนที่อินเดียจะได้รับเอกราชจากอังกฤษราวปี 1930 –1940 เป็นต้นมา มีความขัดแย้งระหว่างฮินดูกับมุสลิมเกิดขึ้น พรรคชาตินิยมคองเกรสอินเดียภายใต้การนำของมหาตมา คานธี ต้องการชูภาษาของชาติ ได้แก่ ฮินดี อูรดู และฮินดูสตานี (Hindustani) เพื่อแทนภาษาอังกฤษ แต่จะยกภาษาใดขึ้นมาเพื่อการสร้างความเป็นเอกภาพของประชากรที่มีความหลากหลาย แม้ว่าปากีสถานได้แยกออกจากอินเดียในปี ค.ศ. 1947 แล้วก็ตาม ภาษาอังกฤษยังคงเป็นภาษาที่ชนชั้นสูงใช้อย่างเป็นปกติทั้งในอินเดียและปากีสถาน ภาษาฮินดีแม้จะได้รับการส่งเสริมให้เป็นภาษาประจำชาติภายหลังได้รับเอกราชแต่ก็ยังไม่ได้รับฉันทามติอย่างเป็นทางการเป็นเอกฉันท์ ภาษาอูรดูได้รับการยกย่องในปากีสถาน แต่ก็มีสถานะด้อยลงในอินเดียเมื่อเทียบกับภาษาฮินดี ฮินดูสตานีเป็นภาษาที่ใช้มากในสื่อเป็นภาษาผสมระหว่างฮินดีและอูรดู แต่ไม่ได้รับการสนับสนุนอย่างเป็นทางการในอินเดีย ประเด็นคือไม่ยอมรับการมีภาษาเดียวซึ่งนำไปสู่ข้อโต้แย้งที่หลากหลายทางภาษาศาสตร์ ทั้งนี้ ด้วยเหตุผลที่ผู้มิได้พูดภาษาฮินดีกลัวการสูญเสียภาษาแม่ของตน เพราะเขามีความรักและภาคภูมิใจในภาษาและวรรณกรรมของตน นอกจากนี้ยังมีการคำนึงถึงประเด็นทางการเมืองในการใช้ประโยชน์จากภาษาในการเลือกตั้ง ประเด็นทางจิตวิทยาที่มีความรู้สึกที่เป็นพวกพ้องเมื่อพูดภาษาเดียวกัน และประเด็นทางประวัติศาสตร์ด้วยการจัดการบริหารรัฐต่าง ๆ (เดิมแยกเป็นเอกเทศ) บนพื้นฐานของภาษาศาสตร์จะช่วยวางพื้นฐานทางภูมิศาสตร์ให้กับกลุ่มชาตินิยมที่เป็นกลุ่มย่อยต่าง ๆ ได้ ('Language Planning', ออนไลน์) มหาตมา คานธีได้กำหนดความต้องการ 5 ประการสำหรับการพิจารณาภาษาประจำชาติ คือ

- 1) ต้องง่ายที่ข้าราชการจะเรียนรู้
- 2) ต้องใช้เพื่อเป็นสื่อสำหรับศาสนา เศรษฐกิจ และการเมืองเพื่อการติดต่อกันได้ทั่วประเทศ
- 3) ต้องเป็นภาษาที่คนกลุ่มใหญ่ในอินเดียพูด
- 4) ต้องง่ายต่อการเรียนรู้ของคนทั่วประเทศ
- 5) ในการเลือกภาษาไม่ควรเกิดขึ้นชั่วคราว (Das Gupta, 1970 cited in Fasold, 1988)

มีการอภิปรายเพื่อเลือกภาษาระหว่างภาษาฮินดี อูรดู และฮินดูสตานี มหาตมา คานธี สนับสนุนภาษาฮินดูสตานี แต่เมื่อเกิดการแยกประเทศปากีสถานออกจากอินเดีย จึงเห็นว่าภาษาฮินดีเป็นภาษาประจำชาติด้วยเหตุผลที่ว่า “ภาษาฮินดีใช้แพร่หลายกว่าภาษาอูรดูทั้งในทางอินเดียภาคเหนือ และเชื่อมต่อไปยังภาษาท้องถิ่นที่ไม่ใช่ภาษาฮินดี เช่น ภาษาเบงกอล ภาษาโอริยา ภาษาคุชราต เป็นต้น ทั้งนี้เพราะ

มีกำเนิดมาจากเทวนาครีเหมือนกัน” (Rao, 2008: 65). ทำไมภาษาฮินดีจึงไม่อาจเป็นภาษาประจำชาติได้ เพราะอินเดียมีความหลากหลายทางภาษามาก แต่ละรัฐก็มีภาษาของตน จนทำให้รัฐบาลไม่สามารถทำให้ภาษาฮินดีเป็นภาษาประจำชาติได้เพราะภาษาฮินดีไม่ได้เป็นภาษาแม่ของคนอินเดียทั้งหมด ทำให้รัฐที่ไม่ได้พูดภาษาฮินดีต่อต้าน (Baldrige, 1996) และเหตุใดภาษาอังกฤษจึงไม่สามารถเป็นภาษาประจำชาติอินเดียได้ ทั้ง ๆ ที่มีการใช้ภาษาอังกฤษมาอย่างยาวนานและดูเหมือนจะเป็นภาษากลางได้ ทั้งนี้เพราะภาษาที่เป็นของเจ้าอาณานิคมเป็นทางเลือกที่โหดร้ายสำหรับจะยกให้เป็นภาษาประจำชาติ ภาษาของประเทศซึ่งเพิ่งได้รับเอกราชจะเป็นสัญลักษณ์ที่สร้างความตระหนักรู้ในความเป็นชาติของประเทศที่เกิดขึ้นใหม่ได้ดีกว่า (Fasold, 1988 cited in Baldrige, 1996).

จากผลของข้อโต้แย้งต่าง ๆ ทำให้อินเดียไม่มีภาษาประจำชาติ เพราะเป็นการยากที่จะทำให้ประชาชนยอมรับภาษาใดภาษาหนึ่ง และถ้าหากจะฝืนมีให้ได้เชื่อว่าจะก่อให้เกิดการแตกแยกมากกว่าการรวมกันเพื่อภราดรภาพ ดังนั้นนายกรัฐมนตรีเยาวหาราล เนห์รูได้ระบุไว้ในรัฐธรรมนูญของประเทศอินเดียในปี 1965 ว่าให้ภาษาฮินดีที่เขียนด้วยอักษรนาการี (Nagari) หรือเทวนาครี (Devanagari) แต่ตัวเลขใช้ของอารบิก (Arabic numerals) เป็นภาษาราชการ และยังให้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาราชการต่อไปอีกสิบห้าปีหรือมากกว่านั้น ในขณะที่เดียวกันมีการสร้างคำศัพท์ในด้านเทคนิคและการบริหารในภาษาฮินดีเพิ่มขึ้นจากคำศัพท์ภาษาสันสกฤตเพื่อการใช้งาน อย่างไรก็ตามดูเหมือนว่าสถานะของภาษาฮินดีก็ยังเป็นรองภาษาอังกฤษที่ยังคงใช้เป็นภาษาราชการ และเป็นภาษากลางที่ชาวอินเดียทุกภาคใช้สื่อสารกันได้

แม้ว่าภาษาฮินดีจะไม่เกี่ยวข้องกับภาษาที่พูดในรัฐทางภาคใต้ แต่ก็ได้มีการพิจารณากันว่าภาษาฮินดีไม่ได้เป็นภาษาต่างประเทศสำหรับชาวอินเดียได้เสียทีเดียว เพราะมีลักษณะร่วมที่มีพื้นฐานจากภาษาสันสกฤตที่ปรากฏในสี่ภาษาหลักทางภาคใต้ของอินเดีย (Baldrige, 1996) อย่างไรก็ตาม นโยบายนี้ได้รับการต่อต้านจากผู้ที่ไม่ได้พูดภาษาฮินดี เช่น เมื่อวันที่ 26 มกราคม 1965 นักศึกษาจากมัทราสประท้วง “จักรวรรดิฮินดี” (Hindi Imperialism) “ไม่เอาภาษาฮินดี เอาภาษาอังกฤษ” เกิดการประท้วงด้วยความรุนแรงเป็นเวลาสองเดือนก่อให้เกิดการเสียชีวิตถึง 66 คน ในจำนวนนั้นสองคนมาจาก Dravida Munnetra Kazagham (DMK: Dravidian Progress Federation) ประท้วงด้วยการฆ่าตัวตายบนถนนด้วยเหตุนี้ จึงต้องกำหนดให้ภาษาอังกฤษเป็นตัวช่วยเพราะผู้ประท้วงยื่นเงื่อนไขว่าจะหยุดประท้วงภาษาฮินดีเมื่อนายกฯ เยาวหาราล เนห์รูให้ความมั่นใจว่าจะอนุญาตให้ผู้ที่ไม่ได้พูดภาษาฮินดีใช้ภาษาอังกฤษเป็นทางเลือกตราบเท่าที่เขาต้องการ (Rao, 2008: 6) ในปี 1967 มีกฎหมายที่ระบุให้ใช้ภาษาอังกฤษจนกว่ารัฐที่ไม่ได้ใช้ภาษาฮินดีเป็นภาษาราชการจะแก้ปัญหาดังกล่าวได้ด้วยการผ่านสภานิติบัญญัติให้เรียบร้อยก่อน

ด้วยเหตุนี้จึงเกิดรูปแบบสามภาษา คือ ฮินดี อังกฤษ และภาษาแม่หรือภาษาถิ่นขึ้นเพื่อใช้ภาษาในด้านการศึกษา และการเมือง ทั้งนี้ เพื่อแก้ปัญหากับความซับซ้อนของภาษาและความไม่เท่าเทียมกัน

นโยบายดังกล่าวมีทั้งด้านบวก คือ ส่งเสริมความเป็นพหุภาษาของประเทศ เช่น รัฐที่พูดภาษาฮินดี เด็ก ๆ สามารถเรียนภาษาอื่นที่ไม่ได้พูดในพื้นที่ตนได้ ลดความไม่เท่าเทียมระหว่างภาษาลงได้ ในทางกลับกันก็เกิดผลในด้านลบขึ้นเพราะนโยบายดังกล่าวไม่ได้นำไปสู่การปฏิบัติอย่างจริงจัง เช่น ที่ปอนดิเชอรี ทมิฬนาฑูทางใต้ หรือรัฐตรีปุระ ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดียไม่พร้อมที่จะสอนภาษาฮินดี และรัฐที่พูดภาษาฮินดีก็ไม่ได้สอนภาษาที่พูดทางใต้ในหลักสูตรเพราะเนื้อหาในหลักสูตรภาษาที่สอนอยู่ก็ใช้เวลามากอยู่แล้ว การบังคับใช้สามภาษาจึงมีความหลากหลายแตกต่างกันไป หรือบางแห่งสอนเพียงสองภาษา เช่น สันสกฤตกับอารบิกในฐานะภาษาสมัยใหม่ หรือบางสถานศึกษาสอนภาษาตะวันตกอื่น ๆ เช่น ฝรั่งเศส เยอรมัน แทน ฮินดี ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการขาดแคลนครูผู้สอน ทำให้สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา (1954-66) อธิบายสถานการณ์นี้ว่าเป็นการใช้เกณฑ์ทางการเมือง และสังคมมาพิจารณา มากกว่าเกณฑ์ด้านการศึกษา รูปแบบสามภาษาดังกล่าวไม่ประสบความสำเร็จในระบบการศึกษาในภาคเหนือของอินเดีย (พารานส์และราชสถาน) (LaDousa, 2005: 470)

อย่างไรก็ตาม จากการประเมินผลของนโยบายภาษาในอินเดีย เห็นว่าไม่ควรมีภาษาใดที่มีสถานะสูงหรือต่ำกว่ากัน ทุกภาษาในอินเดียควรได้รับการยอมรับอย่างเท่าเทียมกัน แต่นโยบายภาษาในอินเดียมีความย้อนแย้งในตัว การใช้รูปแบบสามภาษา กลับมีช่องว่างของการเรียนภาษาที่ใกล้ชิด ภาษาคลาสสิก และภาษาต่างประเทศ トラบเท่าที่จิตวิญญาณพื้นฐานการใช้รูปแบบสามภาษายังคงอยู่คงไม่มีข้อจำกัดในการเรียนรู้ภาษาใหม่ รูปแบบสามภาษาต้องการสร้างความเป็นเอกภาพให้กับประชาชนแต่กลับใช้ไม่ได้ผลในรัฐราชสถานและพารานส์

จากตัวอย่างข้างต้น สะท้อนให้เห็นกระบวนการขับเคลื่อนนโยบายของผู้บริหารประเทศภายหลังได้รับเอกราชที่ต้องการสร้างความเป็นหนึ่งเดียวด้วยการกำหนดนโยบายภาษาขึ้นมาเป็นลำดับต้น ๆ ของการบริหารประเทศ เพราะภาษาคือพลังที่มีอำนาจ ถ้าหากไม่จัดการลดบทบาทภาษาของเจ้าอาณานิคมลง ย่อมแสดงให้เห็นถึงการยอมรับ ‘อำนาจ’ ของเจ้าอาณานิคมว่ายังคงครอบงำประเทศเอกราชอยู่บนฐานของประเทศที่มีความหลากหลายทางด้านภาษาและวัฒนธรรม เช่น อินเดีย ‘ภาษา’ มีความสัมพันธ์กับอัตลักษณ์ของคนและกลุ่ม แต่จะไม่ส่งผลกระทบใด ๆ หากไม่มีการหยิบยกขึ้นมาเป็นประเด็นในการถกเถียงโต้แย้ง และเรียกร้องถึงบทบาท หน้าที่ของ ‘ภาษา’ ในสังคมรวมถึงสิทธิทางภาษาของเจ้าของภาษาและวัฒนธรรม ในทางกลับกัน ในสังคมที่มีความหลากหลายมากหากไม่พิจารณานโยบายภาษาให้รอบคอบ ‘ภาษา’ จะเป็นเครื่องมืออันทรงพลังที่สามารถก่อให้เกิดความรุนแรงทางการเมืองได้อย่างคาดไม่ถึง ซึ่งมีกรณีตัวอย่างที่เกิดขึ้นที่มัทราสข้างต้น และในรัฐเบงกอลตะวันออก (ปัจจุบัน คือบังกลาเทศ) มาแล้ว

นอกจากนี้ นโยบายภาษาของอินเดียสะท้อนให้เห็นว่า นโยบายหนึ่งเดียวอาจไม่เหมาะที่จะใช้กับทุกรัฐให้ประสบความสำเร็จเหมือนกันได้ เพราะมีบริบท และปัจจัยอื่น ๆ ที่ไม่เหมือนกัน ดังนั้น การ

กำหนดเกณฑ์มาตรฐานกลาง เพื่อให้ได้ผลสัมฤทธิ์ตามเป้าหมาย รวมทั้งเปิดโอกาสให้ปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสมของท้องถิ่นก็น่าจะเป็นทางออกที่ดีสำหรับรัฐบาลรัฐในประเทศอินเดีย

อินเดียได้กำหนดนโยบายภาษา และปฏิบัติตามนโยบายภาษาที่กำหนดมาตั้งแต่ภายหลังได้รับเอกราชซึ่งมีทั้งความสำเร็จ และส่วนที่ยังเป็นปัญหาดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น จึงน่าจะเป็นตัวอย่างให้กับประเทศต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งที่มีนโยบายภาษาอย่างชัดเจน และที่ยังไม่มีนโยบายภาษาได้ศึกษาเรียนรู้เพื่อหาทางป้องกันไม่ให้เกิดผลกระทบในด้านลบต่อการปฏิบัติมากนัก และมีแนวทางในการปรับเปลี่ยนเพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับบริบทของแต่ละประเทศต่อไป

อย่างไรก็ตาม ในประเทศไทยประเด็นเรื่องอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์มีความซับซ้อนมากกว่าการพิจารณาเรื่องภาษาเพียงอย่างเดียว เพราะสังคมไทยเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม มีความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์มากกว่า 70 กลุ่ม และยังมีกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ที่อพยพมาจากประเทศอื่น ๆ ด้วยเหตุและปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลให้มีกลุ่มคนพลัดถิ่น (diaspora) ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย นอกจากนี้ ยังมีกลุ่มคนที่ไหลเวียนเข้าสู่ประเทศไทยอันเนื่องมาจากกระแสโลกาภิวัตน์เพื่อเข้ามาทำงาน เช่น นักธุรกิจข้ามชาติ แรงงานข้ามชาติ นักท่องเที่ยวต่างชาติ รวมถึงผู้ที่หลบหนีเข้าเมือง ฯลฯ ดังนั้น กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่อยู่ร่วมกันย่อมมีการปรับตัวเพื่อให้เกิดความกลมกลืนทางวัฒนธรรม (assimilation) หรือการผสมผสานทางวัฒนธรรม (acculturation) (ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ 2547: 29-30) ทำอย่างไรรัฐไทยจึงจะสามารถจัดการให้คนทุกกลุ่มเข้าถึงสิทธิทางภาษาของเขาได้

แม้ว่ายุคหลังอาณานิคม ความตื่นตัวของประเทศที่เพิ่งได้รับเอกราชจะพยายามผลักดันให้ใช้ภาษาของชนกลุ่มใหญ่ในประเทศเป็นภาษาราชการ หรือภาษาประจำชาติก็ตาม แต่จะเห็นว่าภาษาอังกฤษยังคงเป็นภาษาของอำนาจในประเทศที่ตนเคยปกครองที่เรียกว่า ‘Commonwealth’ อยู่นั่นเอง ในยุคโลกาภิวัตน์ภาษาอังกฤษกลายเป็น ‘ภาษาโลก/ภาษาสากล’ (ชัยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2551: 388, 392) ที่ไร้พรมแดนอย่างแท้จริง เพราะกลไกจักรวรรดินิยมแบบใหม่ขยายอำนาจของภาษาอังกฤษผ่านหน่วยงานทางวัฒนธรรม เช่น British Council, AUA เพราะดูเป็นอำนาจแบบอ่อนที่มีประโยชน์กับทุกคน เป็นการสร้างความชอบธรรมให้กับระเบียบโลกทุนนิยมโดยผ่านโครงการความช่วยเหลือไปยังประเทศที่สาม ทางด้านการศึกษาในรูปของการสอนภาษาอังกฤษ การสร้างเอกลักษณ์/ตัวตนของสิ่งที่เรียกว่า “เจ้าของภาษา” (the native speaker) และความเป็นอื่นที่เรียกว่า “คนอื่นที่ใช้ภาษาอังกฤษ” (the non-native speaker) และมีการจัดทำตำราหรือแบบเรียนการสอนภาษาอังกฤษซึ่งกลายเป็นพื้นที่สำคัญของการสร้างและตอกย้ำวาทกรรมชุดต่าง ๆ พร้อมปิดบังอำพรางฐานะที่เป็นภาษาของอำนาจของภาษาอังกฤษไว้เหลือไว้แต่ความเป็นภาษาสากลหรือภาษาโลกที่เป็นกลางเท่านั้น (ชัยรัตน์ เจริญสิน-โอฬาร, 2551: 389)

นอกจากนี้ ภาษาอังกฤษมาพร้อมกับกระแสโลกาภิวัตน์ กระแสทุนนิยม และเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่

คิดมาจากผู้ที่ใช้ภาษาอังกฤษเป็นหลักซึ่งกำหนดการเข้าถึงแหล่งของข่าวสาร ความรู้ สินค้า การติดต่อต่าง ๆ ด้วยการใช้ภาษาอังกฤษ ดังนั้น อำนาจของภาษาอังกฤษในฐานะภาษาโลกจึงเปิดรับและเอื้อประโยชน์ต่อผู้ที่สามารถสื่อสารด้วยภาษาอังกฤษได้เป็นหลัก แต่ผู้ที่ไม่มีความรู้ภาษาอังกฤษ หรือมีทักษะทางภาษาอังกฤษที่อ่อนจะมีโอกาสเข้าถึงสิ่งเหล่านี้ได้น้อยลง ทำให้เกิดความรู้สึกถูกกีดกัน แบ่งแยกเพราะไม่สามารถเข้าถึงแหล่งที่แสดงถึง ‘ความทันสมัย’ ผ่านเทคโนโลยีได้ อย่างไรก็ตาม หากไม่ลดละความพยายามในการเรียนรู้ด้วยตนเองผ่านสื่อต่าง ๆ ด้วยภาษาโลกอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอแล้ว เชื่อแน่ว่าบุคคลเหล่านั้นจะสามารถพลิกวิกฤตให้เป็นโอกาสโดยพัฒนาศักยภาพภาษาอังกฤษให้ดีขึ้นได้ เพราะมีสื่อมากมายที่เผยแพร่ออนไลน์ในปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม ภาษาอังกฤษคืออำนาจของผู้ผลิตเทคโนโลยีและโปรแกรมต่าง ๆ ที่สามารถล้วงข้อมูลข่าวสารจากประเทศอื่น ๆ ได้ ด้วยเหตุผลทางการเมือง และความมั่นคง ประเทมหาอำนาจเช่นจีน จึงไม่ยอมรับ Google แต่สร้าง Baidu.com โดยใช้ภาษาจีนแทน และไม่ใช้ applications ที่สร้างจากฝั่งตะวันตกที่ใช้ภาษาอังกฤษแต่มีการสร้าง application ของตนเองแทน เช่น Sina Weibo, Ren Ren, QZone, iQiyi เป็นต้น จะมีประเทศใดบ้างที่จะเป็นกบฏกลัลุกขึ้นมาต่อกรกับประเทมหาอำนาจตะวันตก เช่น ประเทศจีนได้บ้าง

5. การอภิปรายผล

แม้ว่าประชาคมอาเซียนกำหนดให้ใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาในการทำงานของประชาคม แต่ยังไม่ได้มีการกำหนดนโยบายภาษาของประชาคมอาเซียนที่เหมาะสมกับความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมเพื่อให้ทุกประเทศปฏิบัติไปในแนวเดียวกันแต่อย่างใด ดังนั้นจึงเป็นทั้งโอกาสสำหรับหลายประเทศ และข้อจำกัดของพลเมืองอาเซียนอีกหลายประเทศเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศไทย อย่างไรก็ตาม แม้ว่าภาษาอังกฤษเป็นที่ยอมรับไปทั่วโลก และหลายประเทศในประชาคมอาเซียนสามารถใช้ภาษาอังกฤษได้ดี เพราะมีนโยบายภาษามาตั้งแต่ได้รับเอกราชนั้น ไม่เพียงแต่มีผลดีในฐานะที่สามารถสร้างให้เป็นพลเมืองนานาชาติได้ แต่ก็ส่งผลกระทบในด้านลบเช่นกัน หากศึกษาให้ละเอียดจะพบว่า การเน้นการใช้ภาษาอังกฤษส่งผลกระทบต่อภาษาแม่ซึ่งของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เพราะคนรุ่นใหม่จะใช้ภาษาอังกฤษหรือภาษาจีนแมนดารินเป็นส่วนใหญ่ดังในกรณีประเทศสิงคโปร์ แต่กลับละเลยภาษาจีนถิ่นต่าง ๆ จนส่งผลให้เกิดภาวะถดถอยเช่นกันด้วยความหลากหลายของผู้คนที่เกิดจากกระแสโลกาภิวัตน์ในประเทศไทย หากยังไม่มีกำหนดยโยบายภาษาให้ชัดเจนจะทำให้ประเทศไม่มีทิศทาง และไม่ได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นระบบในการจัดการ โดยเฉพาะในระบบการศึกษาไทยซึ่งส่งผลกระทบต่อผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาของไทยดังที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้ หากร่างนโยบายภาษาแห่งชาติของประเทศไทยที่มีความละเอียด และดูแล

กลุ่มผู้พูดภาษาเพื่อการศึกษา และเพื่อการทำงานอย่างครอบคลุมซึ่งได้ผ่านประชาพิจารณ์ไปแล้ว ได้รับความเห็นชอบจากรัฐบาล และประกาศใช้ เมื่อนำไปสู่การปฏิบัติควรต้องมีการกำกับดูแลหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างจริงจัง และอย่างเป็นระบบเพื่อให้สามารถเป็นเครื่องมือในการจัดการศึกษา และการทำงาน อันจะเป็นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของไทยให้มีความสามารถทางด้านภาษาทั้งภาษาแม่หรือภาษาท้องถิ่น ภาษาไทยซึ่งเป็นภาษาประจำชาติ และเชื่อมโยงไปสู่ภาษาอังกฤษและภาษาต่างประเทศอื่น ๆ ในระดับนานาชาติได้ คนไทยจะพัฒนาจากคนที่พูดภาษาเดียวเป็นทวิภาษาหรือพหุภาษาต่อไปได้ ซึ่งจะส่งผลดีต่อการเสริมสร้างศักยภาพในการแข่งขัน และความเชื่อมั่นให้กับพลเมืองไทยที่จะสามารถเป็นพลเมืองอาเซียนและพลเมืองโลกได้ต่อไป

ประชาคมอาเซียน โดยเฉพาะอย่างประเทศไทยมีความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมซึ่งเกิดขึ้นในแต่ละประเทศ ผนวกกับการเคลื่อนย้ายของผู้คนในภูมิภาคอาเซียนจึงเป็นโจทย์สำหรับประชาคมอาเซียนว่าจะมีนโยบายภาษาอย่างไรที่จะเอื้อต่อการธำรงรักษาสีทางภาษาของแต่ละคนหรือแต่ละกลุ่มชน ในขณะเดียวกันพลเมืองอาเซียนสามารถติดต่อสื่อสารระหว่างกันด้วยการเลือกเรียนภาษาของประเทศเพื่อนบ้านที่สนใจ หรือเพื่อการทำงาน และสามารถสื่อสารด้วยภาษาอังกฤษซึ่งเป็นเพียงภาษากลางและเป็นภาษาสากลภาษาเดียวที่ระบุไว้ได้

6. สรุป

ภาษาเป็นสัญลักษณ์ประเภทหนึ่งที่สังคมได้กำหนดขึ้นเพื่อสื่อความคิด ความเข้าใจ ความรู้สึกของผู้ส่งสารไปสู่ผู้รับสารเพื่อให้เข้าใจความหมายตรงกัน ภาษาแม่คือภาษาแรกที่เด็กเรียนรู้และพูดในสิ่งแวดล้อมของตนเอง และใช้สำหรับสื่อความคิดเกี่ยวกับตนเอง และสิ่งแวดล้อมรอบตัว อีกทั้งยังเชื่อมโยงไปยังภูมิปัญญาของบรรพบุรุษและเป็นภาษาของชุมชนที่เด็กคนนั้นเกิด ดังนั้น ภาษาแม่จึงมีความสำคัญต่อการเรียนรู้ของเด็กในช่วง 3-6 ปีที่เด็กจะรับการซึมซับ ถ่ายทอดความรู้ คุณค่า และกระบวนการคิดเกลาทางสังคม หากเด็กได้เรียนรู้โดยผ่านภาษาแม่ของเด็กในโรงเรียนจะเป็นฐานสำคัญต่อผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาของเด็กที่ไม่ได้พูดภาษาไทยเป็นภาษาแม่ได้ ทั้งนี้เพราะทุกคนได้รับการยอมรับว่ามีสิทธิทางภาษาตั้งแต่เกิด มีสิทธิใช้ภาษาของตนเพื่อการสื่อสารในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ซึ่งระบุไว้ในปฏิญญาสากลสิทธิมนุษยชนซึ่งถือเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ซึ่งรัฐต้องจัดการและตอบสนองสิทธิดังกล่าวให้กับพลเมืองที่มีความแตกต่างและหลากหลายโดยผ่านนโยบายภาษาของประเทศตน

ภาษาโดยตัวสัญลักษณ์ไม่ได้มีอำนาจแต่อย่างใด แต่หากใช้สัญลักษณ์ที่เป็นภาษาผ่านปัจจัยต่าง ๆ เช่น ช่องทางการสื่อสาร ผู้สื่อสาร เจตนาหรือวัตถุประสงค์ของการสื่อสาร ผู้รับสาร และสถานการณ์ในขณะที่สื่อสารจะทำให้ความหมายของภาษามีพลังอำนาจแบบอ่อนตามนิยามของไนย์ได้ โดยทั่วไปภาษาเป็น

อำนาจอ่อนเพราะเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม แต่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตั้งแต่อดีตมาจนปัจจุบันมีตัวอย่างสะท้อนให้เห็นว่าภาษาเป็นอำนาจอ่อนก็จริง แต่ก็ยังเป็นเครื่องมือที่ทรงพลัง มีอำนาจอย่างมหาศาล และสามารถครอบงำทางวัฒนธรรมไปทั่วโลกโดยผ่านภาษาอังกฤษซึ่งได้รับการยอมรับว่าเป็นภาษาสากล และเป็นประโยชน์ต่อชาวโลกเพราะมาพร้อมกับความเจริญทางด้านทุนนิยม วัตถุนิยม และอินเทอร์เน็ต และได้รับการยอมรับว่ามีสถานะสูงกว่าภาษาอื่น ๆ จนใช้เป็นภาษากลางของประชาคมอาเซียน และเป็นเครื่องมือในการวัดความสำเร็จทางการศึกษาในระดับภูมิภาค และระดับโลก ซึ่งส่งผลกระทบทางด้านลบต่อประเทศไทยเป็นอย่างมาก ภาษาซึ่งเป็นอำนาจอ่อนอาจก่อให้เกิดความรุนแรงอย่างคาดไม่ถึงได้ เพราะภาษาผูกโยงกับอัตลักษณ์เพื่อบอกความเป็นตัวตนของคน และกลุ่มชาติพันธุ์ได้

นอกจากนี้ ผลกระทบจากโลกาภิวัตน์ส่งผลต่อการสูญเสียภาษาในโลกไปอย่างรวดเร็ว ยูเนสโก คาดว่าในปลายศตวรรษที่ 21 นี้ หากเราไม่ทำอะไรภาษาจะหายไปกว่าครึ่งหนึ่งจากจำนวน 7,000 ภาษาที่พูดอยู่ในโลกนี้ ดังนั้น จึงเป็นความจำเป็นที่แต่ละประเทศจะต้องกำหนดทิศทางการใช้ภาษาในสถานการณ์ต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับกลุ่มผู้พูดที่แตกต่างกันและหลากหลายอย่างเหมาะสมในประเทศของตนโดยผ่านนโยบายภาษาแห่งชาติ ในประชาคมอาเซียน มีหลายประเทศได้กำหนดนโยบายภาษาดังแต่ได้รับเอกราชจากเจ้าอาณานิคม แต่อีกหลายประเทศที่อยู่ติดประเทศไทยทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคตะวันตก รวมทั้งประเทศไทยยังไม่มีนโยบายภาษาที่ชัดเจน ส่วนประเทศที่อยู่ใต้ประเทศไทย ไปจนถึงประเทศหมู่เกาะมีการกำหนดนโยบายภาษาและได้ปฏิบัติการในช่วงเวลาที่แตกต่างกันไป ส่วนใหญ่อยู่ในระหว่างการเรียนรู้ ลองผิดลองถูก และปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมมากที่สุด อย่างไรก็ตาม นโยบายภาษามีความสัมพันธ์กับอำนาจของรัฐบาลว่าจะใช้นโยบายภาษาเพื่อยกย่อง เชิดชูบางกลุ่ม และกดทับบางกลุ่มก็ได้ การมีนโยบายภาษาที่ดี หากการปฏิบัติไม่ดีอาจส่งผลกระทบต่อภาพรวมทางการศึกษา และภาพลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ของประเทศได้เช่นกัน ดังนั้น รัฐบาล และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องคำนึงถึงความเท่าเทียมกันของพลเมืองที่มีความหลากหลายในประเทศของตนเป็นหลัก ดำเนินการให้เกิดผลสัมฤทธิ์ เพื่อสร้างสังคมสุขภาวะ และความมั่นคงยั่งยืนของประเทศต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- ชัยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2551). *ภาษากับการเมือง/ความเป็นการเมือง*. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2538). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525*. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.
- พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (ม.ป.ป.). สืบค้นวันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2558 จาก <http://digital.lib.kmutt.ac.th/king4/>
- พัชรวิทย์ โภคาสัมฤทธิ์. (2529). *พื้นฐานวิชาภาษาศาสตร์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.

พิณทิพย์ ทวยเจริญ. (2525). *สัทศาสตร์และสัทวิทยาเบื้องต้น*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

[พระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กษัตริย์สยามฯ ผู้เปิดประเทศสู่อารยประเทศ].

(ม.ป.ป.). สืบค้นวันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2558 จาก <http://digital.lib.kmutt.ac.th/king4/>

มยุเรศ รัตนานิคม. (2542). *ภาษาศาสตร์สำหรับครูสอนภาษา*. สกลนคร: สถาบันราชภัฏสกลนคร.

วิจิตร ภาณุพงศ์. (2522). *โครงสร้างภาษาไทย: ระบบไวยากรณ์*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
รามคำแหง.

วิโรจน์ อรุณมานะกุล. (2558). *ทฤษฎีภาษาศาสตร์*. ภาควิชาภาษาศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ประชาไท. (2550). *สถานการณ์ทางภาษาในสังคมไทยกับความหลากหลายทางชาติพันธุ์*. สืบค้นวันที่ 14
มีนาคม 2558 จาก <https://prachatai.com/journal/2007/09/14124>

อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2557). *ภาษากับอำนาจ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อุดม วโรคมสิกขิตต์. (2547). *ภาษาศาสตร์เบื้องต้น* (พิมพ์ครั้งที่ 18). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัย
รามคำแหง.

References

- Baldridge, J. (1996). Reconciling linguistic diversity: The history and the future of language policy in India. Retrieved from <http://www.ling.upenn.edu/~jason2/papers/natlang.htm>
- Buzz. (2014). 'Dear Ms Smriti Irani, JFYI: A note on the three-language formula' outlook. Retrieved from <http://www.outlookindia.com/blogs/post/Dear-Ms-Smriti-Irani-JFYI-A-Note-On-The-ThreeLanguage-Formula/3439/31>
- Coleman, H. (2011). Language policy in education and the role of English in India: From library language to language of empowerment. *Institute of Education and science*. Retrieved from <https://eric.ed.gov/?id=ED530679>
- Crowford, James. (2000). Language policy. Retrieved from <http://www.languagepolicy.net/archives/langpol.htm>
- Doshi, S. L. and Purohit, D. S. (1968). Social aspects of language: Rajasthan's multilingual situation. *Economic and Political Weekly*, 3 (38), 1441-1444.

- Fishman, J. A. (1967). Bilingualism with and without diglossia: Diglossia with and without bilingualism. *Journal of Social*, 23 (2), 29-38.
- Grin, Francois. (1995). Combining immigrant and autochthonous language rights: A territorial approach to multilingualism. In Phillison, R., & Skutnabb, K. (Eds). Berlin: Walter de Gruyter. Retrieved from http://en.wikipedia.org/wiki/International_Covenant_on_Civil_and_Political_Rights
- Ladousa, C. (2005). Disparate markets: Language, nation, and education in North India. *American Ethnologist*, 32(3), 460-478.
- Language Planning. (n.d.). Retrieved from <http://www.slideshare.net/bhavna7nivi/language-planning-in-india>
- Linguistic rights. (n.d.). Retrieved from http://en.wikipedia.org/wiki/Linguistic_rights
- Meirenger, J. (2009). Language planning in India: The influence of English on the educational system and the media. Retrieved from <http://www.slideshare.net/bhavna7nivi/language-planning-in-india>
- Moseley, C. (Ed.). (2010). Atlas of the world's languages in danger. *Memory of Peoples* (3rd ed.). Paris: UNESCO.
- Nye. J. S., (2004). Soft power: The means to success in *world politics*. New York: Public Affairs.
- Phatudi, N. (2013). Harnessing power of mother tongue. Retrieved from <http://www.iol.co.za/pretoria-news/opinion/harnessing-power-of-mother-tongue-1.1475306#.VOiv1Wdd7IU>
- Rao, S. (2008). India's language debates and education of linguistic minorities. *Economic and Political Weekly*. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/40277928>
- 43(36)
- Ruiz, V. and Eduardo, J. (2001). The protection of linguistic minorities: A historical approach. *Journal of Multicultural Studies*, 3(1).
- Spolsky, B. (2004). *Language policy*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Srinivasan, K. (2004). *Population and development in India: Since Independent: An overview. Vol. 50 Special Issue*. Retrieved from <http://medind.nic.in/jah/t04/s1/jaht04s1p5g.pdf>
- Subhash. (2013). Three language education formula in multilingual India: Problems and prospects. *Educational Research*, 1 (4), 1-9. Retrieved from <http://ijsse.com/ijer/sites/default/files/papers/2013/v1i4/Paper-2.pdf>
- UNICEF. (n.d.). *Fact sheet: A summary of the rights under the Convention on the Rights of the Child*. Retrieved from https://www.unicef.org/crc/files/Rights_overview.pdf
- United Nations. (1976). *Treaty series, vol. 68, p. 17. Vol. 999, 1-14668*. Retrieved from <https://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%20999/volume-999-i-14668-english.pdf>
- Wolfram, Walt. (n.d.). *Social identity*. Retrieved from www.pbs.org/speak/speech/sociolinguistics/socialbehavior/
- Wright, Sue Ellen. (2001). Language and power: Background to the debate on linguistic Rights. *Most Journal of Multilingual Studies*, 3(1).